

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.54>

УДК 334.012.64: 338.242

Д. Г. Михайленко,

*к. е. н., доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва економічного факультету,*

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8420-6510>

В. В. Дячек,

*к. е. н., доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри управління та
адміністрування, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-5669>

Ю. Ю. Лола,

*к. е. н., доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри державного регулювання,
публічного адміністрування та економічної політики,*

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця;

*доцент закладу вищої освіти кафедри маркетингу, менеджменту та
підприємництва економічного факультету,*

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6631-3822>

О. В. Болотна,

*к. е. н., доцент, в.о. завідувача кафедри маркетингу, менеджменту та
підприємництва економічного факультету,*

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-0819>

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УМОВАХ ВІЙНИ: СПІВПРАЦЯ З ЄС**

*D. Mykhailenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Marketing, Management and Entrepreneurship,
V.N. Karazin Kharkiv National University*

*V. Diachek,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management and Administration, V.N. Karazin Kharkiv National University*

*Y. Lola,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
State Regulation, Public Administration and Economic Policy, Simon Kuznets
Kharkiv National University of Economics;*

*Associate Professor of the Department of Marketing, Management and
Entrepreneurship, V.N. Karazin Kharkiv National University*

*O. Bolotna,
PhD in Economics, Associate Professor, Acting Head of the Department of
Marketing, Management and Entrepreneurship,
V.N. Karazin Kharkiv National University*

COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN BUSINESS IN TIMES OF WAR: COOPERATION WITH THE EU

Економічна активність в Україні у 2024 році суттєво обмежується через складні умови, пов'язані з воєнними діями, повторними відключеннями електроенергії, викликаними російськими ударами по енергетичній інфраструктурі. Додатковими обмежувальними факторами є прискорення інфляції, дефіцит кваліфікованих кадрів і сезонні економічні явища.

Програми, фінансовані ЄС і міжнародними партнерами, підтримують модернізацію регуляторного середовища, спрощують ліцензування, сприяють цифровізації процесів. Зокрема, навчальні ініціативи, такі як «Fit for Partnership with Germany», дозволяють підприємцям розвивати навички управління, встановлювати ділові контакти та інтегруватися у світові бізнес-процеси.

Інтеграція України у європейську економіку є дуже важливою для нашої країни. Ініціативи з підвищення конкурентоспроможності підприємств сприяють розвитку експортного потенціалу, створенню сучасної інфраструктури для малого і середнього бізнесу. Міжнародна допомога знижує фінансові ризики, сприяє зростанню інноваційного потенціалу і розширює можливості для українських підприємств.

Загалом, реалізація таких програм сприяє адаптації бізнесу до викликів війни, формує основу для післявоєнного відновлення і закладає фундамент стійкого розвитку української економіки. Підтримка Європейського Союзу, міжнародних організацій та держави дозволяє підприємствам ефективно долати сучасні виклики, інтегруватися у світові ринки та забезпечувати довгострокове економічне зростання України.

Economic activity in Ukraine in 2024 will be severely constrained by the challenging environment associated with the ongoing hostilities, repeated power outages caused by Russian strikes on energy infrastructure, and a significant increase in business costs for energy, labor and logistics. Additional constraints include accelerating inflation, a shortage of skilled personnel and seasonal economic phenomena.

Supporting small and medium-sized businesses remains a priority for the government. For example, the eRobota program provides non-refundable grant support for business start-up and development. For example, the popular 'Own Business' program offers microgrants of up to UAH 250,000, subject to the creation of new jobs. In 2023, more than 4,000 entrepreneurs became its participants. In addition, there are international initiatives, such as the Competitive Economy of Ukraine program, aimed at supporting start-ups, integrating into international markets and developing export alliances.

Programs funded by the EU and international partners support the modernization of the regulatory environment, simplify licensing, and promote digitalization of processes. In particular, training initiatives, such as Fit for Partnership with Germany, allow entrepreneurs to develop management skills, establish business contacts, and integrate into global business processes.

Ukraine's integration into the European economy remains a key goal. Initiatives to improve the competitiveness of enterprises contribute to the development of export potential and the creation of modern infrastructure for small and medium-sized businesses. International assistance reduces financial risks, promotes the growth of innovation potential and expands opportunities for Ukrainian enterprises.

In general, the implementation of such programs helps businesses adapt to the challenges of war, forms the basis for post-war recovery and lays the foundation for sustainable development of the Ukrainian economy. The support of the European Union, international organizations and the government enables businesses to effectively overcome current challenges, integrate into global markets and ensure Ukraine's long-term economic growth.

Ключові слова: підприємництво, конкурентоспроможність, державна підтримка, Європейський Союз, державні програми.

Keywords: entrepreneurship, competitiveness, state support, European Union, state programs.

Посилення бойових дій, повторні відключення електропостачання через російські удари по енергетичній інфраструктурі, зростання витрат бізнесу на енергію, заробітну плату, логістику, пришвидшення інфляції, дефіцит кваліфікованих кадрів і сезонні фактори суттєво стримували економічну активність. За даними Щомісячних опитувань підприємств України (листопад 2024 року) [1] сфери промисловості, будівництва та послуг демонструють

песимістичні настрої щодо обсягів виробництва, виконання робіт, надання послуг і отримання нових замовлень, включаючи експортні. Натомість торговельні підприємства, завдяки стійкому внутрішньому попиту та стабільній пропозиції товарів, залишаються оптимістичними щодо обсягів товарообороту та закупівлі товарів для продажу. У контексті сповільнення зростання закупівельних цін: підприємства більшості секторів (окрім торгівлі) очікують на помірніше зростання цін на свою продукцію та послуги, також респонденти у сфері торгівлі прогнозують незначне зростання цін. Ситуація на ринку праці залишається складною. Керівники підприємств у всіх секторах прогнозують скорочення кількості працівників, причому найзначніше скорочення очікується у сфері послуг. Такі песимістичні настрої у ключових секторах економіки свідчать про необхідність активізації зусиль для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств. У сучасних умовах нестабільності, зумовленої воєнними діями, економічними викликами та дефіцитом кваліфікованих кадрів, конкурентоздатність стає вирішальним фактором виживання та розвитку бізнесу.

Дослідженням конкурентоспроможності підприємств займаються вчені Національний інститут стратегічних досліджень [2; 3], а також такі вітчизняні вчені як: Ю. Бочарова та А. Бадіца [4], О. Базик [5], В. Дикань та Н. Фролова [6]. Хоча існує міцна теоретична основа, сьогодні залишається багато теоретичних і практичних питань, які потребують подальшого наукового пошуку. Тому дослідження існуючих програм підтримки конкурентоспроможності вітчизняних підприємств залишаються актуальними й важливими.

Метою статті є дослідження існуючих державних та європейських програм підтримки підприємництва в Україні в умовах воєнного стану для забезпечення сталого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність підприємництва є важливою складовою економічного розвитку кожної країни. Для України цей аспект набуває особливого значення в умовах глобалізації, інтеграції до світової економіки та структурних змін, спричинених воєнними викликами. Забезпечення високої конкурентоспроможності українських підприємств є не лише засобом зміцнення національної економіки, але й шляхом до успішного позиціонування на міжнародних ринках.

Аналізуючи позиції України в рейтингу легкості ведення бізнесу за останні роки, варто зазначити, що Світовий банк припинив публікацію звіту Doing Business у 2021 році через виявлені порушення в методології та маніпуляції з даними [7]. У 2024 році Світовий банк представив нову ініціативу під назвою Business Ready, що досліджує наступні аспекти ведення бізнесу: відкриття, розміщення, комунальні послуги, трудові ресурси, фінансові послуги, міжнародна торгівля, оподаткування, розв'язання спорів, ринкова конкуренція та банкрутство бізнесу. Ця ініціатива покликана замінити Doing Business. Однак наразі результати цього дослідження ще не опубліковані, тому актуальні дані щодо позиції України в глобальних рейтингах легкості ведення бізнесу відсутні [8]. Останні доступні дані стосуються 2020 року, коли Україна посіла 64-те місце серед 190 країн, піднявшись на 7 позицій порівняно з попереднім роком [9].

Варто зазначити, згідно зі звітом Global Business Complexity Index 2024 від TMF Group, який охоплює 79 країн, умови ведення бізнесу значно варіюються залежно від регіональних особливостей та специфіки кожної країни. У 2024 році Україна посіла 24-те місце в глобальному рейтингу легкості започаткування бізнесу, випередивши низку європейських країн. В основу дослідження фахівцями TMF Group покладено три основні аспекти, такі як: бухгалтерський облік і податкове регулювання, міжнародне корпоративне управління, трудові відносини та системи оплати праці та додаткові фактори: ступінь цифровізації адміністративних процедур, вплив міжнародних конфліктів на бізнес, зміни у

торговельних бар'єрах, рівень політичної стабільності [10]. Таким чином, через відсутність офіційних даних за останні три роки, повний аналіз рейтингу України за легкістю ведення бізнесу є обмеженим. Очікується, що нові дослідження, такі як Business Ready, нададуть актуальну інформацію в майбутньому.

Для забезпечення стійкого розвитку української економіки важливо приділяти увагу малому та середньому підприємництву. Необхідно створити передбачуване регуляторне середовище та забезпечити доступ підприємців до фінансування, знань і ринків, враховуючи обмежені можливості державної підтримки в умовах війни [11].

На сайті Міністерства економіки України [11] наведена інформація щодо реформи малого та середнього підприємництва, яка: по-перше, передбачає реалізацію заходів підтримки малого та середнього бізнесу, що спрямовані на: забезпечення доступу до фінансових ресурсів; розширення можливостей виходу на нові ринки; створення сучасної інфраструктури для розвитку малого та середнього підприємництва. По-друге, за рахунок спрощення та цифровізації дозвільних і ліцензійних процедур та впровадження дієвих інструментів регулювання доступу до ринків забезпечується зменшення регуляторного навантаження на суб'єкти підприємництва. По-третє, сприяє розвитку саморегулювання у господарській та професійній діяльності. По-четверте, за рахунок приведення до європейських стандартів, принципів та кращих практик ЄС, відбувається підвищення рівня захисту прав споживачів. По-п'яте, модернізація системи державного нагляду відбувається за рахунок переходу від карально-репресивного підходу до превентивного, запровадження ризик-орієнтованої моделі планування перевірок, що враховує рівень ризику діяльності підприємців, переорієнтування всіх органів державного нагляду на ефективний та прозорий контроль.

Так, Урядом реалізується проєкт безповоротної грантової підтримки нових бізнесів під назвою «єРобота», що охоплює програми грантового фінансування для запуску нового або розвитку діючого бізнесу, започаткування бізнесу для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їхніх сімей, аграріїв на створення та розвиток садівництва, ягідництва, виноградарства, а також тепличного господарства, створення та розвитку переробних підприємств.

Відповідно до постанови КМУ від 21.06.2022 № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу» [12], однією із програм, що користується попитом серед українців є програма мікрогрантів «Власна справа». Ця програма спрямована на надання фінансової підтримки для розвитку вже діючого бізнесу або запуску нового. Розмір мікрогрантів становить 150000 грн – за умови створення одного робочого місця та 250000 грн – за умови створення не менше двох робочих місць. Так, у 2022 році загалом подано 16173 заявки на загальну суму 3,704 млрд грн, прийнято 3 321 позитивне рішення на суму 776,8 млн грн. За 9 місяців 2023 року подано 15673 заявки на суму 3,645 млрд грн. Позитивне рішення про отримання мікрогрантів отримали 4044 особи, загальна сума фінансування 961 млн грн.

Міністерство економіки України у співпраці з міжнародними організаціями та партнерами з розвитку здійснює тривалу та системну підтримку українського бізнесу. Ця діяльність реалізується в межах низки проєктів міжнародної технічної допомоги, де Міністерство економіки України виступає головним бенефіціаром [11].

Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (KEY) [13] Програма спрямована на підтримку стартапів та малих і середніх підприємств. Метою цієї програми є підвищення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках; сприяння створенню прозорого та спрощеного бізнес-клімату в Україні; забезпечення українських компаній можливостями для розвитку міжнародної торгівлі. У

межах Програми USAID KEY реалізуються грантові програми, що сприяють підтримки безперервності та відновлення бізнесу, розвитку жіночих і сімейних підприємств серед малих та середніх компаній та підтримки експортних альянсів.

Ще однією потужною організацією, що співпрацює з Міністерством економіки України є Міжнародна організація з міграції (МОМ) [14], Агентство ООН з питань міграції, Представництво в Україні, у межах проєкту «Розвиток малих та середніх підприємств: Економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу», фінансованого Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) через Банк розвитку KfW, запровадили грантову програму для підтримки українського мікро- та малого бізнесу. Метою цієї програми є підтримка економіки України за рахунок відновлення робочих місць та задоволення попиту населення на критично важливі товари та послуги.

Ще один цікавий проєкт, що реалізується при фінансуванні Європейського Союзу та Уряду Німеччини є Проєкт «Застосування та імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у сфері торгівлі / EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» [15; 16]. Проєкт ставить перед собою мету покращення інституційних та регуляторних умов на місцевому та національному рівнях для підвищення конкурентоспроможності малих та середніх підприємств, які прагнуть виходу на ринки ЄС.

Програма сприяє підвищенню професійних компетенцій українських підприємців та менеджерів у сфері ведення бізнесу «Fit for Partnership with Germany» [17]. За допомогою цієї програми її учасники можуть набувати нових навичок для зовнішньоекономічної діяльності, встановлювати ділові контакти з німецькими та міжнародними партнерами, просувати українську продукцію та послуги на міжнародні ринки.

Реалізація програм міжнародної підтримки, суттєво впливає на підвищення конкурентоспроможності українського підприємництва. Грантові програми допомагають малим та середнім підприємствам (МСП) забезпечити стабільний розвиток, відновити бізнес та створити нові робочі місця. Це знижує фінансові ризики та стимулює зростання. Ініціативи з модернізації регуляторного середовища та інтеграції до ринків ЄС спрощують умови ведення бізнесу та відкривають нові можливості для експорту української продукції. Програми навчання, такі як «Fit for Partnership with Germany» надають підприємцям необхідні навички для ефективного управління бізнесом та встановлення міжнародних ділових зв'язків. Завдяки підтримці експорту та інтеграції в глобальні ланцюги поставок українські компанії отримують нові ринки збуту та можливості для масштабування. Підтримка стартапів та стимулювання інновацій створює передумови для появи сучасних, технологічно розвинених підприємств, здатних конкурувати на глобальному рівні.

Загалом, ці програми сприяють зміцненню економічного потенціалу України, створюють умови для стійкого розвитку бізнесу та інтеграції до міжнародної економіки. Завдяки підтримці партнерів з розвитку українські підприємці стають більш стійкими, адаптивними та конкурентоздатними як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Сучасні умови повномасштабного вторгнення РФ вимагають стратегічного планування та реформування ключових секторів економіки України. Успішна адаптація українського підприємництва до нових викликів можлива лише завдяки врахуванню як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, зокрема активної співпраці з Європейським Союзом. Стратегічний підхід до розвитку українського підприємництва в умовах війни має бути спрямований не лише на подолання викликів сьогодення, але й на створення основи для післявоєнного відновлення та стійкого зростання. Ключовими чинниками успіху є високий рівень продуктивності, інноваційність та стабільність економіки. Європейська

підтримка відіграє критичну роль у зміцненні конкурентоспроможності українського бізнесу. Спільні зусилля сприяють не лише адаптації до поточних викликів війни, а й створюють передумови для економічного відновлення, інтеграції до європейської економічної системи та стійкого розвитку України в майбутньому.

Література

1. Щомісячні опитування підприємств України. *Департамент статистики та звітності*. Випуск № 62, 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2024-11.pdf?v=10
2. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія. / О.С. Власюк, А.І. Мокій, О.І. Іляш, В.І. Волошин, М.І. Флейчук, Т.О. Власюк та ін.; за заг. ред. О.С. Власюка. Київ : НІСД, 2017. 384 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/bezpeka-ta-konkurentospromozhnist-ekonomiki-ukraini-v-umovakh-globalizacii>;
3. Яценко Л. Д. Сучасні проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. 11 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/malyi-i-seredniy-business_0.pdf
4. Бочарова Ю., Бадіца А. Контент-аналіз поняття «конкурентоспроможність підприємства». *Економіка та суспільство*, Вип 63. 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-73>
5. Базик О. Теоретичні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах. *Актуальні проблеми економіки*. №7 (227), 2024. С. 56-76. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/07/7.24._topic_Oleksandr-Bazyk-56-76.pdf
6. Дикань, В., Фролова, Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час.

Економіка та суспільство, Вип. 38, 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263>

7. Красніков Д., Шевчук С. Зі скандалом. Всесвітній банк закриває свій Doing Business рейтинг після розслідування. При чому тут МВФ, Китай і Азербайджан. *Forbes*, 2021. URL: <https://forbes.ua/news/so-skandalom-vsemirnyy-bank-zakryvaet-svoy-doing-business-reyting-posle-rassledovaniya-pri-chem-zdes-mvf-kitay-i-azerbaydzhan-17092021-2442>

8. Тарасовський Ю. Світовий банк опублікував перше дослідження з оцінки умов для ведення бізнесу на заміну Doing Business. *Forbes*, 2024. URL: https://forbes.ua/news/svitoviy-bank-opublikuvav-pershe-doslidzhennya-z-otsinki-umov-dlya-vedennya-biznesu-na-zaminu-doing-business-04102024-24018?utm_source

9. Doing Business 2020: Україна піднялася на 7 позицій. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-doing-business-ranking-2020/30233573.html?utm_source

10. Глобальний рейтинг складності ведення бізнесу: де найлегше та найважче розпочати справу у 2024 році? URL: https://visitukraine.today/uk/blog/4960/global-ease-of-doing-business-rankings-where-is-it-easiest-and-hardest-to-start-a-business-in-2024?srsltid=AfmBOopmmYWW7TzmRQ0oWdyxTPftfZ34D6p5PPdta9pdXJDjQ9CorCT5&utm_source#shho-vplivaje-na-ocinku-biznes-seredovishha-krayin

11. Інформація про реформу розвитку підприємництва. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&title=InformatsiiaProReformuRozvitokPidprimnitstva>

12. Деякі питання надання грантів бізнесу: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>

13. USAID Competitive Economy Program (CEP). URL: <https://chemonics.submittable.com/submit>

14. Грантова програма МОМ для постраждалих від війни мікро- та малих підприємств в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/hrantova-prohrama-mom-dlya-postrazhdalykh-vid-viyny-mikro-ta-malykh-pidpryyemstv-v-ukrayini>
15. Розвиваємо малий та середній бізнес в Україні. URL: <https://eu4business.org.ua/ua/business-services-development/>
16. Giz.de URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/63160.html>
17. Програма «Fit for Partnership with Germany». URL: <https://granty.org.ua/programa-fit-for-partnership-with-germany.html>

References

1. National Bank of Ukraine. Department of Statistics and Reporting (2024), “Monthly surveys of Ukrainian enterprises”, vol. 62, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2024-11.pdf?v=10 (Accessed 05 Jan 2025).
2. Vlasiuk, O.S. Mokij, A.I. Iliash, O.I. Voloshyn, V.I. Flejchuk, M.I. and Vlasiuk. T.O. (2017), Bezpeka ta konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Security and competitiveness of Ukraine's economy in the context of globalization], NISD, Kyiv, Ukraine, available at: <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/bezpeka-ta-konkurentospromozhnist-ekonomiki-ukraini-v-umovakh-globalizacii> (Accessed 05 Jan 2025).
3. Yatsenko, L.D. (2024), “Current problems of development of small and medium-sized businesses in Ukraine as the main source of jobs”, NISS, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/malyi-i-seredniy-business_0.pdf (Accessed 05 Jan 2025).
4. Bocharova, Yu. and Baditsa, A. (2024), “Content analysis of the definition “enterprise competitiveness”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 63. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-73>

5. Bazyk, O. (2024), “Theoretical aspects of increasing the competitiveness of enterprises in modern conditions”, Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 7 (227). S. 56-76, available at: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/07/7.24._topic_Oleksandr-Bazyk-56-76.pdf (Accessed 05 Jan 2025).

6. Dykan', V. and Frolova, N. (2022), “Directions and tools of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime”, Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 38, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263> (Accessed 05 Jan 2025).

7. Krasnikov D. and Shevchuk S. (2021), “With scandal. The World Bank closes its Doing Business rating after investigation. What is the IMF, China and Azerbaijan involved in this”, Forbes, available at: <https://forbes.ua/news/so-skandalom-vsemirnyy-bank-zakryvaet-svoy-doing-business-reyting-posle-rassledovaniya-pri-chem-zdes-mvf-kitay-i-azerbaydzhan-17092021-2442> (Accessed 05 Jan 2025).

8. Tarasovs'kyj, Yu. (2024), “The World Bank published the first study on assessing the conditions for doing business to replace Doing Business”, Forbes, available at: https://forbes.ua/news/svitoviy-bank-opublikuvav-pershe-doslidzhennya-z-otsinki-umov-dlya-vedennya-biznesu-na-zaminu-doing-business-04102024-24018?utm_source (Accessed 05 Jan 2025).

9. Doing Business (2020), “Doing Business 2020: Ukraine rose 7 positions”, available at: https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-doing-business-ranking-2020/30233573.html?utm_source (Accessed 05 Jan 2025).

10. Visit Ukraine Today (2024), “Global ease of doing business rankings: where is it easiest and hardest to start a business in 2024?”, available at: https://visitukraine.today/uk/blog/4960/global-ease-of-doing-business-rankings-where-is-it-easiest-and-hardest-to-start-a-business-in-2024?srsltid=AfmBOopmmyWW7TzmRQ0oWdyxTPftfZ34D6p5PPdta9pdXJDjQ9C orCT5&utm_source#shho-vplivaje-na-ocinku-biznes-seredovishha-krayin (Accessed 05 Jan 2025).
11. Ministry of Economy of Ukraine (2024), “Information on the reform of entrepreneurship development”, available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&title=InformatsiiaProReformuRozvitokPidprimnitstva> (Accessed 05 Jan 2025).
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “Some issues of providing business grants”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (Accessed 05 Jan 2025).
13. USAID (2024), “Competitive Economy Program (CEP)”, available at: <https://chemonics.submittable.com/submit> (Accessed 05 Jan 2025).
14. IOM (2023), “IOM grant program for war-affected micro and small enterprises in Ukraine”, available at: <https://ukraine.iom.int/uk/news/hrantova-prohrama-mom-dlya-postrazhdalykh-vid-viyny-mikro-ta-malykh-pidpryyemstv-v-ukrayini> (Accessed 05 Jan 2025).
15. EU4Business (2024), “Developing small and medium-sized businesses in Ukraine”, available at: <https://eu4business.org.ua/ua/business-services-development/> (Accessed 05 Jan 2025).
16. Giz.de (2024), available at: <https://www.giz.de/en/worldwide/63160.html> (Accessed 05 Jan 2025).
17. granty.org.ua (2023), “Fit for Partnership with Germany”, available at: <https://granty.org.ua/programa-fit-for-partnership-with-germany.html> (Accessed 05 Jan 2025).

Стаття надійшла до редакції 15.01.2025 р.